

FJELLFISKE I DAG OG I FORTIDEN

Voluspå, strofe 59:

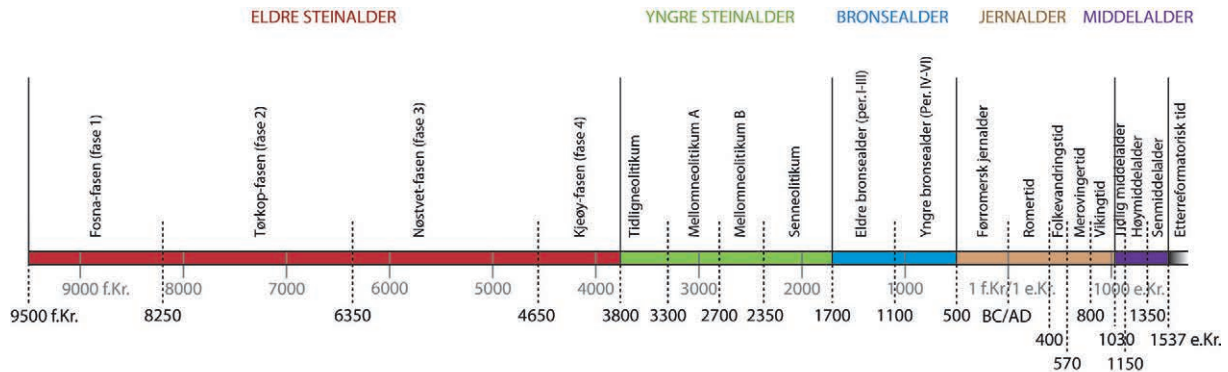
*Ser ho upp koma
andre gongen
jord or havet
atter grønlædd.
Fossane fell,
flyg ørn yver,
ho som på fjell
fisken veider.*

Over halve den norske befolkningen fisker årlig.¹ Fisking foregår både ved kysten og i innlandet, men for mange av oss representerer ørret- og røyefisket en ultimat fjellopplevelse. Å dra i land en sterk, blank fisk på en midtsommerskveld og deretter steke det røde kjøttet på bål eller stormkjøkken skaper den gode villmarksfølelsen. Fjellfisking er også noe vi gjerne forbinder med matauk på høsten, og mange norske familier holder for eksempel rakkfisktradisjonene i hevd. Antallet aktive yrkesfiskere er imidlertid svært lavt i innlandet i våre dager.²

Det norske sportsfisket slik vi kjenner det i dag, har mye av sitt opphav i utenlandsk turisme på 1800-tallet. Fisket i norske fjell startet imidlertid

på ingen måte med tweedkledde engelskmenn og flueutstyr. Spesielt ørreten har spilt en rolle for folk mye lenger tilbake enn dette. Hvor lenge? Og hvilken rolle? Dette er noen av spørsmålene vi forsøker å besvare i denne boken. Målet vårt er å vise at mange vitenskapsgrener, slik som arkeologi, beinvenenskap, etnologi, fiskebiologi, genetikk og historie, i fellesskap kan føre oss langt nærmere svarene.

Denne boken synliggjør også at fortidens fiske har vært mer mangfoldig enn vi ofte tenker oss. De tidvis kreative fangstmetodene viser hvor viktig fisken har vært som ressurs. En annen side av denne mangfoldigheten er at fjellene i Sør-Norge har vært utnyttet av mennesker med ulikt levesett og variert

Figur 1: Det har oppholdt seg mennesker i Norge i minst 11 000 år. Arkeologer og historikere deler inn dette lange tidsrommet i en rekke perioder på bakgrunn av samfunnsmessige og teknologiske endringer. Tidlig begynte folk å utnytte fjellområdene. Fulgte fisken også med til fjells? Illustrasjon, Tone Wikstrøm, KHM.

kulturell og geografisk bakgrunn. Både fangstfolk og bønder har levd i og brukt fjellene. At fjellfisket har vært fritt for konflikter, kan vi slett ikke regne med. I mange bygder har uenigheter om fiskeretter endt i slagsmål, og slike konflikter har sågar endt i drap.

Ette 1800-tale begynte såg dæ ut te, at grensestri'n lågå upp-att verre hell någun gong før, og dæ va mest likt te, at Valdersan radt gjor' mannamord på Frøningom ner døm såg se tak te di, dæ va någå døm ha drivi med frå gãmålt, dæ; i 1468 skaut Valdersan ihel ein ong gut frå Uleberg på Sør-Fron, og kasta like oppå butake på Tåkæsta-fiskjebu'n ve Raggen.³

Samtidig er det mange aspekter som sjelden kan trekkes ut av selv de beste av fortidens kilder: Hvordan opplevde folk fjellfisket og det å ha sitt virke i fjellet i eldre tid? Hadde menneskene den gang den samme følelsen av storhet i fjellnaturens nærhet som vi? Kjente de også på gleden over å få napp eller over

en god fangst? Søkte de til fjellet for å finne urørt villmark også i fortiden?

Det siste spørsmålet kan vi kanskje gi et bedre svar på i dag enn tidligere ut fra et arkeologisk perspektiv. Tallrike spor etter fortidens folk i fjellet har blitt og blir stadig avdekket, særlig rundt vassdragene. Samlet vitner de om stor aktivitet i mange fjellstrøk. Her har det foregått jakt og fangst, setring og jernproduksjon, for å nevne noen aktiviteter. Ofte ser denne virksomheten ut til å ha vært kombinert med fiske. Vi kan altså anta at for fortidens mennesker var fjellene naturlige bruksområder, i større grad enn hva vi opplever i dag.

Trolig har folk oppigjennom tidene båret ørret til fisketomme vann for å ha et selvproduserende matforråd til kommende fjellturer. Utsetting av fisk er en inngripen fra mennesker som vitner om en utviklet naturforståelse og planleggingsevne. Menneskene har på denne måten satt sitt preg på fjellene, og av denne grunn kan vi si at fisken er en del av fjellets kulturlandskap. Den har kommet dit ved hjelp av folk og har vært utnyttet av mennesker

siden steinalderen. I fjellvannene svømmer altså sprell levende kulturminner!

Undersøkelsene i innsjøen Tesse i Jotunheimen viser at det kan ligge et rikt kildemateriale på bunnen av et fjellvann. Å passe på fjellfiskets kulturlandskap handler imidlertid ikke bare om å sikre de fysiske sporene som dukker opp langs innsjøenes bredder. Det handler også i stor grad om å holde fiskebestandene sunne og tradisjonene rundt fiskingen levende. I dette samles vår oppfordring til leserne av denne boken: Dra til fjells og bruk de flotte ressursene vi har der! Du er imidlertid ikke den første fiskeren i villmarka, så stell godt med våre forfedres spor.